

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนด้วยการผลิตข้าวซ้อมมือ : กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกโน หมู่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐาน ดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน
 - 2.1.1 การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ
 - 2.1.2 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 2.1.3 ทฤษฎีใหม่ตามพระราชดำริ
 - 2.1.4 เปรียบเทียบเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่
 - 2.1.5 แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยวิธีการพัฒนาชุมชน
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 2.2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 2.2.2 เป้าหมายและประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 2.3 ประวัติและความเป็นมา และการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านข้าวซ้อมมือ
 - 2.3.1 ประวัติความเป็นมาของ หมู่บ้าน โคกอิฐ-โคกโน
 - 2.3.2 การดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกโน

ผลิตข้าวซ้อมมือ

- 2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

“..การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจ

ขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้นซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด...” (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517)

2.1 ทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน

2.1.1 การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์^[9]

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^[9]

บุญเสริม บุญเจริญผล (2543 : 3) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นวิธีการดำเนินการเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอ ด้วยการพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเอง ให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวกินและใช้ หากผลิตได้เหลือกินเหลือใช้จึงขาย หากผลิตได้ไม่พอที่ต้องซื้อบ้าง มิได้มุ่งผลิตเพื่อขายเพียงอย่างเดียว โดยต้องมีความเหมาะสมกับบริบทด้วย นอกจากนั้นการผลิต

และการบริโภคต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและการบริโภค ลักษณะการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีหลัก 4 ประการ ดังนี้

- 1) ต้องพึ่งตัวเองให้มากที่สุด
- 2) ใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดผลที่คุ้มค่าที่สุด
- 3) ไม่ผลิตเกินกำลัง แสวงหาความพอเหมาะพอดีได้คุณภาพ
- 4) ต่างมีส่วนร่วมช่วยเหลือกันและกัน ไม่ต่างคนต่างอยู่แบบไม่เหลียวแล

จิตรกร สามประดิษฐ์ (2550) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับ “ชีวิตและกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง” ไว้ 6 ประการ ดังนี้

1) ลดรายจ่าย วางแผนการใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นอย่างประหยัดตามฐานะของตนใช้เหตุผลในการดำรงชีวิต

2) เพิ่มรายได้ สร้างอาชีพเสริม มีรายได้ส่วนที่เหลือไว้เป็นเงินออม

3) การสร้างภูมิคุ้มกัน ไม่มีอบายมุข ไม่สร้างหนี้ที่ไม่มีประโยชน์ (เปลี่ยนหนี้ในระบบเข้าสู่ในระบบ)

4) การเรียนรู้ที่ทันต่อภาวะความเป็นจริง เรียนรู้จากการกระทำ การใช้

5) การอนุรักษ์ธรรมชาติ การอยู่กับธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและยั่งยืน

6) การเอื้ออาทรต่อชุมชน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรม ความสามัคคี

จากความหมายที่กล่าวมา เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง กระบวนการพัฒนาคนให้มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันเพื่อให้สามารถจัดการทรัพยากรในการดำรงชีวิตได้ตามลำดับการพึ่งพาตนเอง พึ่งพากันในชุมชน เพื่อนำไปสู่วิถีและเป้าหมายของความพอประมาณ ความสมดุลและความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรที่พอเพียงแก่การดำรงชีวิต อยู่อย่างมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดีและมีความพึงพอใจในชีวิต

2.1.2 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งชี้แนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นความสมดุล องค์กรวม และยั่งยืน โดยเน้นหลักการความพอประมาณและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ที่จะต้านทานและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ปรัชญาดังกล่าวเน้นแนวทาง “การเดินสายกลาง”^[19]

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

2.1.2.1 กรอบแนวคิด

เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2.1.2.2 คุณลักษณะ

เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

2.1.2.3 คำนิยาม ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมกัน ดังนี้

“ความพอประมาณ” (Moderation) หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

“ความมีเหตุผล” (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

“การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว” (Self-Immunity) หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

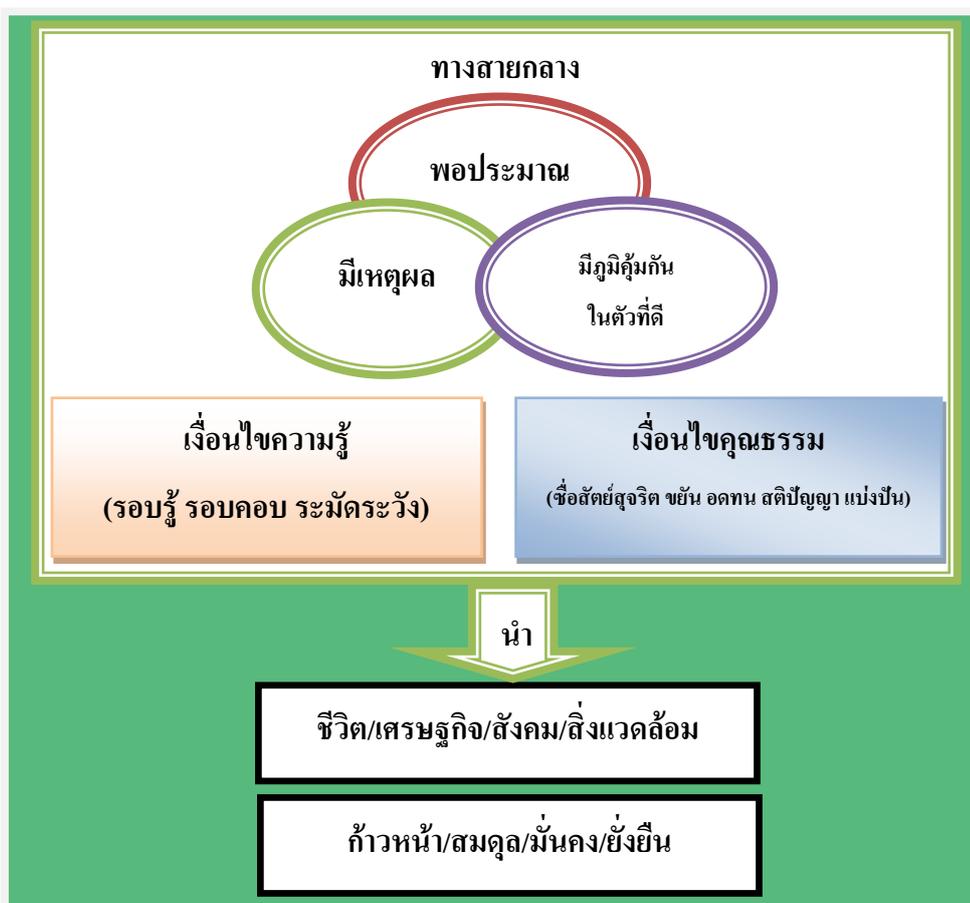
2.1.2.4 เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

“เงื่อนไขความรู้” (Knowledge) ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณา ให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

“เงื่อนไขคุณธรรม” (Morality) ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่

2.1.2.5 แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติและประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี^[9]

จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยจะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอนให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ สามารถสรุปเป็นแผนภาพ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ดังนี้^[9]

ภาพที่ 1.1 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข

2.1.3 ทฤษฎีใหม่ตามพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นวิธีการสาธิตแนวทางปฏิบัติตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรไทย^[10] เพื่อเป็นตัวอย่างการทำความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรม

ในทุกคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศนั้น ได้ทรงถามเกษตรกรและทอดพระเนตรพบสภาพปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการปลูกข้าว และเกิดแรงบันดาลใจอันเป็นแนวคิดขึ้นว่า ข้าวเป็นพืชที่แข็งแรงมาก หากได้น้ำพอเพียงจะสามารถเพิ่มปริมาณเมล็ดข้าวได้มากยิ่งขึ้น หากเก็บน้ำฝนที่ตกลงมาไว้ได้ แล้วนำมาใช้ในการเพาะปลูกก็จะสามารถเก็บเกี่ยวได้มากขึ้นเช่นกัน การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่นับวันแต่จะยากที่จะดำเนินการได้ เนื่องจากการขยายตัวของชุมชน และข้อจำกัดของปริมาณที่ดินเป็นอุปสรรคสำคัญ หากแต่ละครัวเรือนมีสระน้ำประจำไร่นาทุกครัวเรือนแล้ว เมื่อรวมปริมาณกันก็ย่อมเท่ากับปริมาณในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ แต่สิ้นค่าใช้จ่ายน้อย และเกิดประโยชน์สูงสุดโดยตรงมากกว่าแรงชลพระราชหฤทัยในเรื่องนี้ เกิดจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในภาคอีสาน บริเวณพื้นที่บ้านกุดดอแก่น ตำบลกุดสิมคุ้มใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 ซึ่งทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานพระราชดำริสเก๋บรรดาคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาสวันพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ณ ศาลาศิลาดีย์ สวนจิตรลดาพระราชวังดุสิตว่า

“...ถามชาวบ้านที่อยู่那儿ว่า เป็นอย่างไรบ้างปีนี้ เขาบอกว่าเก็บข้าวได้ แล้วข้าวก็อยู่ตรงนั้นกองไว้ เราก็ไปดูข้าว ข้างนั้นก็มีรวงจริงแต่ไม่มีเมล็ดหรือรวงหนึ่งมีซีกสองสามเมล็ดก็หมายความว่า 1 ไร่คงได้ประมาณซีกถึงเดียวหรือไม่ถึงถึงต่อไร่ ถามเขาทำไมเป็นอย่างนี้ เขาบอกว่าเพราะไม่มีฝน เขาปลูกกล้าไว้แล้วเมื่อขึ้นมาก็ปักดำ ปักดำไม่ได้เพราะว่าไม่มีน้ำ ก็ปักในทรายทำรูปในทรายแล้วปักลงไป เมื่อปักแล้วตอนกลางวันก็เฉา มันงอลงไป แต่ตอนกลางคืนก็ตั้งตัวตั้งตรงขึ้นมา เพราะมีน้ำค้าง แล้วในที่สุด ก็ได้รวงแต่ไม่มีข้าวเท่าไรอันนี้เป็นบทเรียนที่ดี แสดงให้เห็นว่าข้าวนี้เป็นพืชแข็งแรงมากขอให้ได้น้ำค้างก็พอ แม้จะเป็นข้าวธรรมดาไม่ใช่ข้าวไร่ ถ้าหากว่าเราช่วยเขาเล็กน้อยก็สามารถที่จะได้ข้าวมากขึ้นหน่อยพอที่จะกิน ฉะนั้นโครงการที่จะทำมิใช่จะต้องทำโครงการใหญ่โตมากนักจะได้ผล ทำเล็ก ๆ ก็ได้ จึงเกิดความคิดขึ้นมาว่าในที่เช่นนั้น ฝนดีพอ

สมควร แต่ลงมาไม่ถูกระยะเวลา ฝนก็ทิ้งช่วง ข้าวก็ไม่ดี...” จากพระราชดำรัสข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการที่ทรงรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหาข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีว่า

“...วิธีการแก้ไขก็คือ ต้องเก็บน้ำฝนที่ตกลงมา ก็เกิดความคิดว่าอยากทดลองดูสัก 10 ไร่ ในที่อย่างนั้น 3 ไร่จะเป็นบ่อน้ำ ถ้าจะต้องบุด้วยพลาสติกก็บุด้วยพลาสติกทดลองดูแล้วอีก 6 ไร่ทำเป็นที่นา ส่วนไร่ที่เหลือก็เป็นบริการ หมายถึง ทางเดินหรือกระต๊อบ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ หมายความว่า น้ำ 30 % ที่ทำนา 60 % ก็เชื่อว่าถ้าเก็บน้ำไว้ได้จากเดิม ที่เก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละประมาณ 1-2 ถัง ถ้ามีน้ำเล็กน้อยอย่างนั้นก็ควรจะเก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละประมาณ 10-20 หรือมากกว่า...” (พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ณ ศาลาศาลิตาลัย สวนจิตรลดาพระราชวังดุสิต)

ในเวลาต่อมาได้พระราชทานพระราชดำริ ให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” เกี่ยวกับการจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรขึ้น ณ วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และมีแนวทางตามกระแสพระราชดำรัสโดยสรุป ดังนี้

2.1.3.1 หลักการทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณ 30% ใช้ขุดสระกักเก็บน้ำเพื่อกักเก็บน้ำในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้งตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ และพืชน้ำต่าง ๆ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่าย และสามารถพึ่งพาตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ 30% ใช้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่ายได้ และส่วนที่สี่ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียนอื่น ๆ

2.1.3.2 ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้วก็ต้องเริ่มขั้นที่สองทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

1. การผลิต
2. การตลาด
3. การเป็นอยู่

4. สวัสดิการ
5. การศึกษา
6. สังคมและศาสนา

2.1.3.3 ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม คือ ดัดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร บริษัท ร้านค้า เอกชนมาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ ^[11]

1. เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง
2. ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคได้ในราคาต่ำ
3. เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก
4. ธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะสามารถกระจายบุคลากรเพื่อไปดำเนินการในกิจการต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

2.1.4 เปรียบเทียบเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1

ความพอเพียงในระดับชุมชน และระดับองค์กรเป็น เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ความพอเพียงในระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3

2.1.4.1 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

พิจารณาจากความสามารถในการพึ่งตนเองเป็นหลัก ที่เน้นความสมดุล ทั้ง 3 คุณลักษณะ คือ พอประมาณ มี เหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน มาประกอบการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เป็นขั้นเป็นตอน รอบคอบ ระมัดระวัง พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ที่มีองค์ประกอบครอบคลุม ทั้ง 5 ประการ คือ

- 1) ด้านจิตใจมีจิตใจเข้มแข็งฝึกตนเองได้มีจิตสำนึกที่ดีเอื้ออาทร ประนีประนอมและนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

2) ด้านสังคม มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและครอบครัว รู้จักหน้าที่กำลัง

3) ด้านเศรษฐกิจ ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอดี พอมี พอกิน สมควรตามอัตภาพ และฐานะของตนประกอบอาชีพสุจริต ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน ใช้ชีวิตเรียบง่าย โดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น มีรายได้สมดุลกับรายจ่าย รู้จักการใช้จ่ายของตนเองและครอบครัวอย่างมีเหตุผลเท่าที่จำเป็น ประหยัด รู้จักการเก็บออมเงินและแบ่งปันผู้อื่น

4) ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ และภูมินิเวศ พัฒนาเทคโนโลยีจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ สามารถเลือกใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด

2.1.4.2 พิจารณาความรู้คุณธรรม มีการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ในวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดำรงชีวิต ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจต่าง ๆ อย่างรอบรู้ รอบคอบ และมีเหตุผลที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาปรับใช้อย่างมีขั้นตอนและระมัดระวังในการปฏิบัติ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียรความอดทน และใช้สติปัญญาอย่างชาญฉลาดในการดำเนินชีวิตในทางสายกลาง^[20]

2.1.4.3 คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มี 4 ประการคือ

ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่ง ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่ 2 คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในสัจจะความดี

ประการที่ 3 คือ ความอดทนอดกลั้นและอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าด้วยเหตุประการใด

ประการที่ 4 คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรม 4 ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติ บังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคง ก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์^[20]

2.1.4.4 วิธีการพัฒนาชีวิตโดยเศรษฐกิจพอเพียง

คนแต่ละคนมีชีวิตแตกต่างกันไปตามแบบแผนของสังคมที่สลับซับซ้อน เปลี่ยนแปลง และพัฒนาตลอดเวลา แต่ทุกคนก็ยังมี ความต้องการที่ประสบความสำเร็จในชีวิต โดยเฉพาะคนไทยที่อยู่ในประเทศไทยนั้นยังมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ที่ทรงชี้แนะและมอบแนวทางในการดำรงชีวิตในทางสายกลางที่สมดุล คือ มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันภายใต้เงื่อนไขของความรู้ และคุณธรรม ที่เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตความเป็นอยู่ของคนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสังคม การเมืองการปกครอง และอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่แต่ละคน มีระดับความต้องการไม่เท่ากัน เพราะแต่ละคนย่อมมีโอกาสของการพัฒนาการที่แตกต่างออกไป เช่น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การสร้างรายได้ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันด้านสังคมเริ่มต้นจากการดำรงชีวิต จะมองถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง ความร่วมมือของคนในครอบครัวและคนรอบข้าง สมาชิกในสังคมยอมรับมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต เป็นต้น การพัฒนาชีวิตควรดำเนินการ ดังนี้^[23]

2.1.4.4.1 ค้นหาความต้องการของตนเองให้พบว่า มีความต้องการอะไร มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตอย่างไร เช่น ต้องการมีชีวิตที่มีอนาคตก้าวหน้า มีความเป็นอิสระ มีเวลาเพื่อครอบครัวและสังคม มีทรัพย์สินเพียงพอ มีความสุข หลุดพ้นจากความยากลำบาก

2.1.4.4.2 วิเคราะห์ข้อมูลของตนเองและครอบครัว ซึ่งจะช่วยให้รู้สถานภาพ ฐานะเหตุของปัญหา ฐานะปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ฐานะผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

ก. ศักยภาพของตนเอง เช่น ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ (ทักษะ) ชื่อเสียง ประสบการณ์ ความมั่นคง ความก้าวหน้า สภาพทางการเงิน การสร้างรายได้ การใช้จ่าย การออม คุณธรรมและศีลธรรม

ข. ศักยภาพของครอบครัว เช่น วิธีการดำรงชีวิต ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี คุณภาพชีวิตคนในครอบครัว ฐานะทางสังคม ฐานะทางการเงิน ที่เป็นทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือน รายได้รายจ่ายของครัวเรือน

2.1.4.5 วางแผนการดำเนินชีวิต

2.1.4.5.1 พัฒนาตนเอง ให้มีการเรียนรู้ต่อเนื่อง สร้างวินัยกับตนเอง โดยเฉพาะวินัยทางการเงิน

2.1.4.5.2 สร้างนิสัยที่มีความคิดก้าวหน้ามุ่งมั่นในเป้าหมายชีวิต หมั่นพิจารณาความคิด ตัดสินใจแก้ปัญหา เป็นระบบ โดยมีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม และครอบครัว

2.1.4.5.3 หมั่นบริหารจัดการใจให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต รักษาดี เสียสละ สามัคคี เทียงธรรม ศีลธรรม

2.1.4.5.4 ควบคุมจิตใจให้ตนเอง ประพฤติในสิ่งที่ดีงาม สร้างสรรค์ ความเจริญรุ่งเรือง

2.1.4.5.5 พัฒนาจิตใจ ให้ลด ละ เลิก อบายมุข กิเลส ตัณหา ความโกรธ ความหลง

2.1.4.5.6 เสริมสร้างและฟื้นฟูความรู้และคุณธรรมของตนเอง และครอบครัว เช่น เข้ารับการฝึกอบรม ฝึกทักษะ

2.1.4.5.7 ปรับทัศนคติในเชิงบวก และมีความเป็นไปได้

2.1.4.6 จดบันทึกและทำบัญชีรับ-จ่าย

2.1.4.7 สรุปผลการพัฒนาตนเองและครอบครัว โดยพิจารณาจาก

1) ร่างกายมีสุขภาพ สมบูรณ์ แข็งแรง

2) อารมณ์ดีไม่เครียด มีเหตุมีผล มีความเชื่อมั่น มีระบบคิดเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน มีแรงจูงใจ กล้าคิดกล้า ทำไม่ท้อถอย หรือหมดกำลังใจ เมื่อประสบปัญหาในชีวิต

3) สิ่งเหล่านี้ได้ลดละเลิก ได้แก่ รถป้ายแดง เงินพลาสติก โทรศัพท์มือถือ สถานะเรียมย์ เหล้า บุหรี่ การพนัน^[21]

กรมการพัฒนาชุมชน (2550 : 23) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้ เศรษฐกิจพอเพียงด้านเศรษฐกิจ คือ การอยู่อย่างพอดี ประกอบอาชีพสุจริต ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยไม่เบียดเบียนตนเอง มีรายได้สมดุลกับรายจ่าย และสอดคล้องกับ บัณฑิต อ่อนลา (2542 : 39-42) ที่อธิบายถึง การน้อมนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพึ่งตนเองโดยการปลูกจิตสำนึกใน ครอบครัวให้เกิดความสำนึกที่จะ

เปลี่ยนรูปแบบจากเชิงพาณิชย์มาเป็นการผลิต เพื่อการมีชีวิตรอด และนำออกมาขาย เมื่อมีส่วนเกินจากการเก็บไว้บริโภค^[28]

2.1.5 แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยวิธีการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนกระทรวงมหาดไทยมีแนวคิดในการพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนคือ^[32]

ส่วนที่ 1 : แนวคิด เชื่อในพลังความสามารถของประชาชนว่าสามารถแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจของตัวเองและชุมชนได้โดยอาศัย ปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1) การบริหาร/การจัดการให้ ความสำคัญกับคณะกรรมการบริหารกลุ่ม สมาชิกกลุ่มให้มี ความรู้ความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการที่มีคุณภาพและมีคุณธรรม

2) ทุนให้กลุ่มได้รู้จักใช้ทุนจากแหล่งทุนภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันให้มีการระดมทุนจากสมาชิกกลุ่มมาเป็นทุนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

3) การผลิตเน้นการผลิตที่มีประสิทธิภาพได้ที่มีคุณภาพสูงและปริมาณที่ผลิตได้เหมาะสมต่อความต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกชุมชน

4) ตลาดให้ความสำคัญกับตลาดที่เป็นศูนย์กลางการซื้อ-ขาย กระจายผลผลิต เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายของชุมชน เป็นกลไกผลักดันให้โครงการ/กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน ที่มีแต่เดิมสร้างขึ้นมาใหม่ให้มีความเคลื่อนไหวและสร้างขีดความสามารถการระดมปัจจัยทั้ง 4 มาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ทั้งนี้เพื่อให้ครอบครัวกลุ่มองค์กรและชุมชนได้เป็นเจ้าของธุรกิจของตนเองและดำเนินการทางเศรษฐกิจของตนเองได้อย่างแท้จริง โดยการสนับสนุนและส่งเสริมจากรัฐราชการ ธุรกิจเอกชน (NGOs) ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนา 3 ระดับคือ ระดับพื้นฐาน คือ การพัฒนาให้ชุมชน “พออยู่พอกิน” หมายถึง การผลิตให้เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือนำไปขายมีรายได้พอค้ำจุนครอบครัว ระดับปานกลาง คือ การพัฒนาให้ชุมชน “อยู่ดีกินดี” หมายถึง การผลิตเพื่อเพิ่มรายได้และมีเงินออม ระดับก้าวหน้า คือ การพัฒนาให้ชุมชน “มั่งมี ศรีสุข” หมายถึง การดำเนินธุรกิจและมีทรัพย์สินมากกว่าหนี้สิน

ส่วนที่ 2 : แนวทางการพัฒนาที่กำหนดไว้ 4 แนวทางที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ย่อยแนวทางจะประกอบด้วยกิจกรรมหลักและกิจกรรมย่อย ดังนี้

2.1) แนวทางการพัฒนาการบริหาร/จัดการกิจกรรมหลัก ประกอบด้วย

2.1.1) พัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ

- 2.1.2) พัฒนาโครงสร้างองค์กร
- 2.1.3) พัฒนากิจกรรม
- 2.1.4) พัฒนาศูนย์วิทยากรวิศุ
- 2.1.5) พัฒนาศูนย์วิทยากรบุคคล
- 2.1.6) พัฒนาเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่ม
- 2.2) การพัฒนาเงินทุน
 - 2.2.1) การพัฒนาเงินทุน
 - 2.2.2) ข้อมูลแหล่งเงินทุน
- 2.3) แนวทางการพัฒนาการผลิต กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย
 - 2.3.1) พัฒนาการผลิต
 - 2.3.2) เทคโนโลยีการผลิต
 - 2.3.3) ข่าวดารการผลิต
- 2.4) แนวทางการพัฒนาตลาดกิจกรรมหลัก ประกอบด้วย
 - 2.4.1) ส่งเสริมการตลาดในชุมชน
 - 2.4.2) พัฒนาธุรกิจชุมชน
 - 2.4.3) พัฒนาการเชื่อมโยงธุรกิจภายนอก
 - 2.4.4) พัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ

ส่วนที่ 3: การดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนประกอบด้วย โครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนทั้งทางอ้อมและทางตรง เช่น กิจกรรมพัฒนาเด็ก เยาวชน สตรี กิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจ และกิจกรรมสนับสนุนผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่น เป็นต้น ^[32]

2.2 แนวคิดและทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช กล่าวไว้ในการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่โครงการ วิจัย จะต้องดำเนินการ และคำว่ามีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใด

อันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัยโดย หมายถึงวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นตอน ๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ ให้กับตนเองและชุมชน^[12]

ขนิษฐา กาญจนสินนท์ ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผน และดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเอง ในการทำงาน^[16]

พันธุ์ทิพย์ รามสูต อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย^[14]

1. ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมระดับนักศึกษา และพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
2. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
3. สนใจปริทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา
4. การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านแบบคนยากจน ค่อยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

นิตยา เงินประเสริฐศรี กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชน และระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัย กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรค และปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่^[24]

2.2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับจังหวัด ๑ กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการ 12 อุดมศึกษา ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้^[13]

1. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล รวมทั้งการหาประเด็นปัญหาเชิงพัฒนา และวรรณกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง รอคอยแต่นักวิจัยและนักพัฒนามาดำเนินการให้
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลความเป็นจริงแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความพอดีกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น
3. เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลสมาชิกเข้าด้วยกันเป็นกระบวนการของผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกัน

2.2.2 เป้าหมายและประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธุ์ทิพย์ รามสูต กล่าวว่า วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมีหลายประการ ประกอบด้วย^[14]

- 2.2.2.1 ค้นหาความรู้พื้นฐานที่เป็นที่ยอมรับ และใช้กันอย่างแพร่หลาย
- 2.2.2.2 ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม

พื้นฐาน

2.2.2.3 สร้างคุณภาพระหว่างวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิชาการและความรู้

2.2.2.4 ยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของภาวะสังคมเศรษฐกิจ

ส่วนเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น อรุณรุ่ง
บุณชนันตพงศ์ ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. ชาวบ้าน ชุมชน ผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัว ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้นสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกัน หรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและชุมชน

2. ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสมากขึ้น การจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อคนในชุมชน

3. มีวิจัยและพัฒนาได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

4. ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัย หลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดการผนึกกำลังร่วมกัน^[15]

2.2.3 ระเบียบวิธีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทัศนะของกมล สดุดประเสริฐ มีแตกต่างกันอยู่สองชุดซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1) กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ประสานงาน หรือผู้อำนวยการวิจัย โดยเป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยตามโครงการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน พื้นที่เป้าหมายของผู้วิจัยแต่ละคน โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัย คือ การสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้ โดยรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผลนั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ไขปัญหาของ

ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ้นเปลืองเงินทองและก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายไม่มากนัก แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ได้ผลตอบแทนจากการวิจัยค่อนข้างสูง

2) กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หรือเรียกว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาชุมชนของนักวิจัยที่ปฏิบัติการร่วมกันกับชุมชน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกวิจัย ซึ่งมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ช่วยเหลือในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่แรกเริ่ม และค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อดำเนินการวิจัยไปจนสิ้นสุดโครงการแล้ว ประชาชนจะมีความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างพลังที่พอเพียงกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดยลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ มีต้องรอรับการช่วยเหลือจากภายนอกอีก

2.2.4 การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการ (Means) สำคัญที่จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่ง และเป็นสาระสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบ มีสังกับประการใดนั้น สามารถพิจารณาได้จากทัศนะของ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ ซึ่งมีความเห็นว่า การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในการวางแผน เพื่อการกินคืออยู่ดี และสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เข้าถึงซึ่งการพัฒนาให้คนจน ได้รับประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย และการมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการ บริการทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการของชุมชนของตน การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นโดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง^[30]

ไพโรจน์ ชลารักษ์ อธิบายไว้ว่า หากพิจารณาในรูปของกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุได้ตามลำดับขั้น หรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลายขั้นตอน ซึ่งช่วยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละฝ่ายได้อย่าง

ชัดเจน และในทางปฏิบัติแล้ว กระบวนการวิจัยก็ต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือกับทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ ดังต่อไปนี้^[31]

1) ขั้นการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ นักวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

2) ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกัน ส่วนนักพัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาและมองถึงผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุมส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้น หรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่นักวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาท และความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขั้นการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น

3) ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนนักพัฒนาจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

4) ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างกรปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยที่ส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนาจะเข้ามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัย และประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือ

ชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจ และความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5) ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบ ประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจ และได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด^[30]

2.3 ประวัติ ความเป็นมา และการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านผลิตข้าวซ้อมมือ

2.3.1 ประวัติความเป็นมา หมู่บ้านโคกอิฐ-โคกใน

1) อำเภอตากใบ

อำเภอตากใบเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 13 อำเภอ ของจังหวัดนราธิวาส มีพื้นที่ประมาณ 253.45 ตารางกิโลเมตร หรือ 158,125 ไร่ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ จังหวัดนราธิวาส ทิศเหนือจรดอ่าวไทย ทิศทิศตะวันออก ติดต่อกับรัฐกลันตัน (ประเทศมาเลเซีย) ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอสุไหงโก-ลกและอำเภอสุไหงปาดี ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอสุไหงปาดีและอำเภอเมืองนราธิวาส^[20]

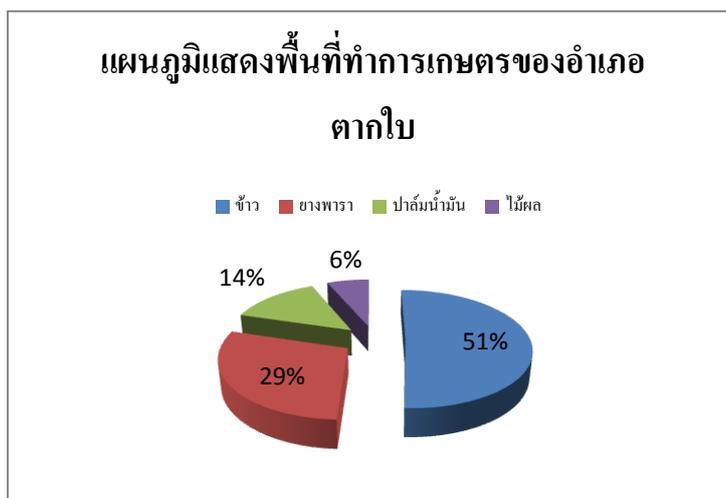
ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอตากใบ มีลักษณะทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งทะเลแบบที่ราบลูกคลื่น เนื่องจากการทับถมของน้ำทะเลทำให้มีสันทรายเป็นแนวยาว สลับกับที่ลุ่มน้ำขังอยู่ตลอดปี เรียกว่า “พรุ” และมีแม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่

1. แม่น้ำตากใบ เป็นแม่น้ำที่เกิดจากการเปลี่ยนของกระแสน้ำ ในทะเลประกอปกกับคลื่นได้ซัดทรายเข้าหาฝั่งทำให้เป็น สันทราย ส่วนภายในลึกลงเป็นแนวยาวจึงเกิดเป็นแม่น้ำที่มีความยาวประมาณ 9 กิโลเมตร และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโก-ลก ที่บ้านตาบา อำเภอตากใบ

2. แม่น้ำโคกใน เป็นแม่น้ำกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับมาเลเซีย ต้นน้ำอยู่ที่อำเภอแว้งและไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอตากใบ มีความยาวประมาณ 103 กิโลเมตร แต่ช่วงที่ไหลผ่านอำเภอตากใบจะมี ความยาวประมาณ 18 กิโลเมตร

3. แม่น้ำบางนรา ต้นน้ำอยู่ที่อำเภอสุโขทัย และไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอเมืองนราธิวาส มีความยาว ประมาณ 60 กิโลเมตร ช่วงที่ไหลผ่านอำเภอดากโบจะมีความยาว ประมาณ 22 กิโลเมตร

สภาพภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน และฤดูฝนระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดไป ฝนตกมากที่สุดคือระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคมของทุกปี อำเภอดากโบ มีพื้นที่ทำการเกษตร 84,373.50 ไร่ เป็นพื้นที่เพื่อการทานามากที่สุด คือ 43,012 ไร่ แยกเป็นพื้นที่นาจริง 20,893.50 ไร่ และเป็นนาร้าง 227.50 ไร่ รองลงมาเป็น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และไม้ผล ตามลำดับ ตำบลที่มีการทานมากที่สุด คือ ตำบลเกาะสะท้อน ตำบลโฆษิต ตำบลพร่อน ^[20]

ภาพที่ 1.2 แผนภูมิแสดงพื้นที่ทำการเกษตรของอำเภอดากโบ

2) ตำบลพร่อน มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 6 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านปลักช้าง

หมู่ 2 บ้านโคกอิฐ-โคกโน

หมู่ 3 บ้านใหญ่

หมู่ 4 บ้านโคกมะม่วง

หมู่ 5 บ้านโคกยาง

หมู่ 6 บ้านวัดใหม่

3) ประชากร และการประกอบอาชีพ

จำนวนประชากรทั้งสิ้น จำนวน 4,462 คน ชาย 2,161 คน และหญิง 2,301 คน จำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด 1,362 ครัวเรือน อาชีพที่สำคัญตามลำดับ ดังนี้

1. อาชีพด้านการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ มีอาชีพการทำนา ทำสวน ประมง เลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรม อาชีพรับราชการ และอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหนึ่งที่มีประชาชนที่มีระดับ การศึกษาสูงขึ้นยึดเป็นอาชีพหลักทำรายได้สูง และมีความเสี่ยงน้อย

2. อาชีพค้าขาย เช่น ร้านค้าของชำ ผู้ค้าส่ง และพ่อค้า แม่ค้าตามตลาดนัด เป็นต้น

3. อาชีพบริการ เช่น ร้านตัดผม เสริมสวย อยู่ซ่อมรถ เป็นต้น

4. อาชีพอื่น ๆ เช่น นายหนา ทนายความ และรับเหมาก่อสร้าง

ตำบลพร่อน ยังประกอบไปด้วย ตลาดนัดชุมชน 3 แห่ง โรงเรียนขนาดกลาง 1 แห่ง ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง รวม 1 แห่ง ด้านการศึกษายังประกอบไปด้วย โรงเรียนระดับประถมศึกษา 4 แห่ง ศูนย์การเรียน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน/ห้องสมุดประชาชน 7 แห่ง

จุดเด่นของพื้นที่ พื้นที่เหมาะแก่การทำเกษตร ตั้งอยู่ใกล้ตลาดสำคัญ 2 แห่ง คือตลาดตาบา และตลาดสุโหงโก-ลก อยู่ใกล้จุดออกไปยังประเทศมาเลเซีย 2 แห่ง คือด่านศุลกากรตากใบ ด่านศุลกากรอำเภอสุโหงโก-ลก พื้นที่เหมาะแก่การทำธุรกิจ เพราะมีความปลอดภัยสูงเมื่อเทียบกับที่อื่น ประชาชนส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เอื้อต่อการพัฒนา ประชาชนมีธรรมาภิบาลที่ดี^[5]

4) บ้านโคกอิฐ-โคกโน

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านโคกอิฐ-โคกโน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านโคกไผ่ หมู่ 2 ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส มีพื้นที่ทั้งหมด 6,915 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม และมีที่ดอนเป็นที่ตั้งชุมชน ลักษณะดินมี 2 ประเภท คือ ดินบนพื้นที่ดอน เป็นทรายจัด มีชั้นดานอินทรีย์แทรกอยู่ที่ระดับความลึกประมาณ 70-100 เซนติเมตร ส่วนบริเวณ ที่ลุ่มเป็นดินเปรี้ยวจัด มีปัญหาในการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ประชากรในหมู่บ้านมี 14 ครัวเรือน มีที่ดินถือครองครอบครัวยุค 7-9 ไร่ หรือเฉลี่ย 7.4 ไร่ พื้นที่ทำนาก่อนปี 2533 ถูกทิ้งร้างว่างเปล่าเนื่องจากมีปัญหาดินเปรี้ยว น้ำท่วมและขาดน้ำในช่วงแล้ง ดินขาดความอุดม

สมบูรณ์ เกษตรกรประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก แต่ประสบกับปัญหาดินเปรี้ยวข้าวให้ผลผลิตเพียง 15-20 ถัง/ไร่^[4]

โคกอิฐ เป็นโคกกลางทุ่งนาที่มีร่องรอยการตั้งชุมชนในสมัยโบราณ มีลักษณะเป็นโคกสูงที่น้ำท่วมไม่ถึง ทางทิศใต้มีป่าพรุอยู่ใกล้ ๆ ทอดจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก ยาวประมาณ 800 เมตร และกว้างประมาณ 200 เมตร ทางทิศตะวันออกของโคกมีลำธารไหลมาจากป่าทิศใต้ ผ่านโคกอีกแห่งหนึ่งเรียกว่า “โคกคู” ทางทิศตะวันตกมีหนองน้ำกว้างพอสมควร และต่อจากหนองน้ำมีหมู่บ้านเล็ก เรียกว่า “บ้านโคกใน” พื้นที่ดินของโคกอิฐ ส่วนใหญ่มีเจ้าของครอบครองเพราะเป็นมรดกตกทอดกันมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน โดยชาวบ้านเรียก “อิฐกอง” จะมีเศษอิฐ กองอิฐขนาดใหญ่วางอยู่เกลื่อนกลาด และมีก้อนหินขนาดใหญ่พอประมาณ วางอยู่ 5-6 ก้อน ทั้งที่หลุมเก่า ๆ มีผู้คนเคยขุดหาสมบัติอยู่ทั่วไป สำหรับอิฐที่ยังไม่แตกหักมีขนาดใหญ่มาก คือ ขนาดกว้าง 6.75 นิ้ว ยาว 13.75 นิ้ว และหนา 3.35 นิ้ว ไม่มีร่องรอยการก่อสร้างเป็นรูปอะไร พื้นที่ทั่ว ๆ ไปของโคกอิฐ มีคนเคยขุดพบเศษสิ่งของเครื่องใช้ในสมัยโบราณแตกกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป เช่น เศษถ้วยชาม โอ่ง ไห ก้อนหิน ลูกปัด และเครื่องลายคราม นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปที่ใช้เป็นเครื่องรางของขลัง ตลอดทั้งแหวนทองคำขนาดใหญ่ และเครื่องใช้ที่ทำด้วยทองเหลือง และรอบนอกของโคกแห่งนี้เคยขุดพบท่อนไม้เนื้อแข็งที่ได้ปักไว้เป็นแถวเหมือนการทำรั้วหรือกำแพง ตลอดทั้งคันคอดินและเสาที่ทำด้วยคอนกรีต ส่วนในทุ่งนารอบ ๆ โคกอิฐเคยมีผู้ขุดพบเชือกและสมอเรือ ทั้งในปัจจุบันก็สามารถขุดหาเปลือกหอยทะเลได้ทั่ว ๆ ไป จึงสันนิษฐานได้ว่าทุ่งนาแถบนี้เคยเป็นทะเลมาก่อน

พื้นที่ดินของโคกอิฐ ปัจจุบันใช้ทำสวนเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่มีครอบครัวใดอยู่เป็นหลักแหล่ง คือ เพียงแต่อยู่ชั่วคราวเพื่อทำสวน และเลี้ยงควายในฤดูฝนเท่านั้น และความเชื่อของคนทั่ว ๆ ไป เชื่อว่าได้พื้นดินในบริเวณ “อิฐกอง” ที่ลึกลงไปมีทรัพย์สมบัติซึ่งมีค่ามากมายบรรจุอยู่ในไหโบราณ (ไหคอสวรรค์) และผูกตรึงไว้ด้วยสายขนดอันหนาแน่น ตามพิธีของมอญคือ ตัดศีรษะคนแล้วผลักศพให้ตกลงไปในหลุมเพื่อเป็นผีเฝ้าทรัพย์ ฉะนั้นเมื่อมีคนขุดพบไหก็จะเลื่อนไหลไปเสียที่อื่น นอกจากนี้ก็เชื่อว่าผีหรือ “เจ้าพ่อ” ซึ่งภาษาถิ่นเรียก “โตะชาย” ที่เฝ้าทรัพย์อยู่นั้นมี 4 คน คือ ลุงดำ ลุงอิน ลุงลาย และลุงเพชร จึงทำให้มีผู้คนไปบนบานศาลกล่าวต่าง ๆ นานาตลอดทั้งไปทำพิธี “เข้าทรง” เพื่อขอหวยอยู่เป็นเนื่อง และบุคคลทั่วไปถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในปัจจุบัน^[4]

2.3.2 การดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านข้าวหอมมือ

ความเป็นมาของกลุ่มแม่บ้านข้าวหอมมือ เมื่อปีงบประมาณ 2543 สำนักงานเกษตรอำเภอตากใบ ได้รับอนุมัติงบประมาณ จำนวน 10,000 บาท จากกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ดำเนินการโครงการเสริมสร้างรายได้แก่เกษตรกร ในพื้นที่ศูนย์สาขาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงานเกษตรอำเภอตากใบได้พิจารณาโครงการลงในพื้นที่บ้านโคกอิฐ-โคกโน ซึ่งเป็นศูนย์สาขาที่ 4 โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้จัดประชุมสมาชิกแม่บ้านเกษตรกร และให้เสนอกิจกรรมที่จะดำเนินการเพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้กับครอบครัวเกษตรกร มติที่ประชุมได้เสนอให้มีการผลิตข้าวหอมมือ “เพื่อจำหน่ายและเป็นการใช้ประโยชน์จากการผลิตข้าวที่เหลือจากบริโกล” โดยใช้ข้าวหอมกระดังงาเป็นพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรในอำเภอตากใบใช้เพาะปลูกมาก และเป็นข้าวพื้นเมืองดั้งเดิมของชาวอำเภอตากใบ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโคกอิฐ-โคกโน ได้นำข้าวหอมกระดังงามาแปรรูปเป็นข้าวหอมมือเพื่อเพิ่มมูลค่า ซึ่งพบว่าเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคที่ใส่ใจในเรื่องของสุขภาพ เนื่องจากข้าวหอมกระดังงามีคุณค่าทางโภชนาการที่สูง ผลจากการประชุมมีการรับสมัครสมาชิกเข้าร่วมโครงการ จำนวน 20 ราย และทำการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ประกอบด้วย^[5]

นางหม่อง	ทองเครือ	ประธานกรรมการ
นางจริยา	ทองเครือ	รองประธาน
นางติ่ม	ขวัญคง	เหรัญญิก
นางทุ่ม	แดงขำ	ประชาสัมพันธ์
นางสาวจรรยา	คงทิพย์	เลขานุการ

ที่ประชุมมอบหมายให้นายกลม เทพพรหม นายสิทธิ อีทรภาพ และนายนุ้ย คงประเสริฐ เป็นผู้ร่วมกันจัดทำอุปกรณ์ในการผลิตข้าวหอมมือ และสมาชิกพ่อบ้านช่วยกันสร้างโรงเรือน และสามารถผลิตข้าวหอมมือจำหน่ายได้ โดยกลุ่มรับซื้อข้าวหอมกระดังงาจากสมาชิกมาผลิตข้าวหอมมือ

ต่อมาในปี 2544 กรมส่งเสริมการเกษตร ได้อนุมัติเงินอุดหนุน จำนวน 100,000 บาท เพื่อจัดสร้างโรงเรือน และปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ ปัจจุบันกลุ่มสามารถผลิตข้าวหอมมือจำหน่ายได้ประมาณ 300-400 กิโลกรัมต่อเดือน คิดเป็นมูลค่า 6,000-8,000 บาทต่อเดือน โดยจัดสรรรายได้ให้กับสมาชิก 80% เข้ากลุ่ม 20% ของกำไรทั้งหมด แม่บ้านได้ประชุมสมาชิกจำนวน 20 คน เพื่อการเพิ่มมูลค่าข้าวเปลือก โดยการนำมาทำเป็นข้าวหอมมือ ระดมทุนส่วนตัวก่อสร้าง

โรงเรียนชั่วคราว และทำครกสีข้าวซ้อมมือแบบโบราณ และครกตำ (ครกกระต๋อง) ต่อมาได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นเงิน 10,00 บาท และได้รับงบประมาณเพิ่มเติมจากงบโครงการเพิ่มรายได้นอกภาคเกษตร เป็นเงิน 100,000 บาท เพื่อก่อสร้างโรงเรียนแปรรูปข้าวซ้อมมือ และสนับสนุนการบรรจุภัณฑ์ (ถุงพลาสติก) ต่อมาในปี 2548 ได้ยื่นขอจดทะเบียนได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ณ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำ ตำบลพร่อน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส มีจำนวนสมาชิกจำนวน 10 คน จนปัจจุบันมีสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มทั้งหมด 20 คน ^[20]

2.3.3 ข้าวซ้อมมือ หอมกระดังงา

ข้าวเป็นอาหารของมนุษย์มานานกว่า 5,000 ปี จวบจนกระทั่งทุกวันนี้ประชากร 2/3 ของโลกก็ยังบริโภคข้าวเป็นหลัก ข้าวซ้อมมือเป็นธัญพืชไม่ขัดสี ซึ่งมีสารอาหารหนาแน่น ในส่วนของจมูกข้าวและกาบใย อาหารในส่วนของรำข้าว (โดยทั้ง 2 ส่วนนี้มักถูกขัดสีทิ้งในกระบวนการทำให้ข้าวขาว) งานวิจัยพบว่า ผู้ที่บริโภคข้าวซ้อมมือหรือข้าวขาวจะรับประทานไขมันและน้ำตาลน้อยกว่า แต่รับประทาน วิตามิน แร่ธาตุ ผลไม้ และถั่วมากกว่าคนที่ไม่รับประทานข้าว งานวิจัยยังพบว่า ประชากรที่ รับประทานข้าวจะมีปัญหาเรื่องน้ำหนักตัว ความดันโลหิตสูง และ อ้วนลงพุงน้อยกว่า

ข้าวหอมกระดังงามีลักษณะเฉพาะ คือ เป็นเมล็ดข้าวสารสีน้ำตาลเข้ม เมื่อถูกกะเทาะเปลือกออกแล้ว จะมีสีแดงเลือดหมู นุ่มมีกลิ่นหอม คล้ายดอกกระดังงา ข้าวหอมกระดังงาเพาะปลูกมากมากใน ตำบลพร่อน ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของข้าวพันธุ์หอมกระดังงา โดยในสมัยอดีตชาวนามักจะปลูกไว้เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ และใช้ในการหุงรับแขกบ้านแขกเมือง เมื่อนำมาหุงเป็นข้าวสุกแล้วมีความนุ่มและกลิ่นหอมน่ารับประทานมาก ปัจจุบันได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นจำนวนมากมีความเหมาะสมกับการนำมาผลิตเป็นข้าวซ้อมมือ เมล็ดข้าวสารค่อนข้างเล็กเป็นข้าวนาปี ที่ต้องปลูก เฉพาะได้ในช่วงนาปี เท่านั้นเป็นพันธุ์ข้าวที่มีจำนวนต้นตออ่อน เมื่อรวงข้าวแก่จัดลำต้นจะล้มกระจัดกระจายไปคนละทิศทาง ทำให้มีความยากลำบากต่อการเก็บเกี่ยวซึ่งไม่เหมือนกับข้าวพันธุ์อื่น ๆ ที่มีลำต้นที่แข็งแรงไม่ล้มได้ง่าย ลำต้นสีม่วง รวงข้าวมีสีน้ำตาลอมม่วง มีอายุการเก็บเกี่ยวประมาณ 120-150 วัน และคุณลักษณะของข้าวสังข์หยดซึ่งเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองของภาคใต้อีกชนิด หนึ่งที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับพันธุ์ข้าวหอมกระดังงา แต่มีชื่อแตกต่าง คือ ไม่มีกลิ่นหอมเวลานำไปหุงเป็น ข้าวสุก

และมีความอ่อนนุ่มมากกว่าข้าวหอมกระดังงาเป็นช้าวนาปี มีอายุการเก็บเกี่ยวที่ใกล้เคียงกับข้าวหอมกระดังงา^[17]

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุพานี ตังตระกูลทรัพย์ (2551 : 108) ได้ศึกษา เรื่อง วิถีชีวิตชุมชน อัมพวา กับ เศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัย พบว่าวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ คนในชุมชนอัมพวาส่วนใหญ่ไม่ได้ทำการเกษตรแต่มีอาชีพหลัก คือ รับราชการ รองลงมา คือ ค้าขาย เกษตรกรรมและรับจ้างตามลำดับ มีรายได้ ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 5268.23 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน รายได้นอกภาคการเกษตร เฉลี่ย 10,81.84 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน รายจ่ายในภาคเกษตรเฉลี่ย 3970.87 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน เงินออมสะสมเฉลี่ย 27,573.36 บาทต่อครัวเรือนต่อปี มีหนี้สะสมในระบบเฉลี่ย 2634.11 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือนและหนี้สะสม นอกกระบบเฉลี่ย 10,011.20 บาทต่อครัวเรือน มีการให้บริการ Home Stay ร้อยละ 7.20 มีการให้บริการท่องเที่ยวชมหิ้งห้อย ร้อยละ 33.00 และมีการให้บริการนวดสปาสมุนไพรแก่นักท่องเที่ยวร้อยละ 35.70 การผลิตและการบริโภคมีการปลูกพืชไว้บริโภคเองร้อยละ 36.10 รองลงมาปลูกพืชเพื่อไว้ ขาย ร้อยละ 33.30 และปลูกพืชไว้บริโภคและค้าขาย ร้อยละ 30.60

วิถีชีวิตด้านสังคม พบว่า คนในชุมชนอัมพวา มีอายุ 46 ปี มีการศึกษาระดับอุดมศึกษามีสถานภาพสมรส โดยส่วนใหญ่ทำงานในพื้นที่ชุมชนและร้อยละ 95 ขึ้นไป มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน คนในชุมชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 95 มีการรวมกลุ่มกัน ผู้นำในชุมชนเป็นที่เคารพนับถือได้รับการยอมรับ จากชุมชน และมีความสามัคคี

วิถีชีวิตด้านวัฒนธรรม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 100 มีศาสนสถานเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนา และร้อยละ 90 ชุมชนคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ การเคารพผู้อาวุโส และร้อยละ 96 มีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐาน เช่น ตลาดน้ำ การใส่บาตรริมคลองทางเรือ และร้อยละ 65 วิถีชีวิตในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากส่วนใหญ่ใช้ การคมนาคมทางบก^[25]

วิถีชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 80.30 ยังมีทรัพยากรดินที่อุดมสมบูรณ์ร้อยละ 96.20 ยังมีน้ำอุดมสมบูรณ์ และร้อยละ 83.80 ชุมชนมีวิธีกำจัดขยะด้วยการเผาและขุดหลุมฝังกลบ

สำราญ จุช่วย (2554 : 153) ได้ศึกษาการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบางขุน ภา^{๑๕} การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า คนในชุมชนบางขุนมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิม รักในผืนดินที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร สืบทอดประเพณีของบรรพบุรุษ ทำการเกษตรด้วยวิถีทางธรรมชาติเพื่อรักษารสชาติของผลผลิตไว้ และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในครอบครัว^[27]

อำนวยการ ใหญ่ยิ่ง และคณะ (2554 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการศึกษารวมชนเพื่อรองรับ กิจกรรมการเกษตรเชิงนิเวศตามแนวพระราชดำริของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านร่องเย็น อำเภอสองจังหวัดแพร่ พบว่า ข้อสรุปเกี่ยวกับทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวของบ้านร่องเย็น มีเอกลักษณ์และโดดเด่น ด้านการเกษตรที่มีความหลากหลาย เช่น การปลูกข้าว ยาสูบ พืชผักสวนครัว ไม้ผล การเลี้ยงปลา อีกทั้งพิธีกรรมความเชื่อในเชิงเกษตรที่ยังคงอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ความเป็นวิถี ล้านนาตะวันออกของประเทศไทย ที่ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นสังคมอยู่เย็นเป็นสุข บรรยากาศ ความอบอุ่นในการเอาใจใส่แบบญาติพี่น้อง การพึ่งพาช่วยเหลือ รวมถึงวัฒนธรรมการให้ที่สามารถพบได้ที่บ้านร่องเย็น และที่สำคัญ คือ วัฒนธรรมความพอเพียงหรือการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยสังเกตจากการเก็บพืชผักจากพื้นที่ในบ้านหรือจากเพื่อนบ้าน การร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือกิจกรรม ของชุมชน การนำพืชผลทางการเกษตรมาขายในตลาดชุมชน ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้ปลูก พืชและเลี้ยงสัตว์ หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นำมาขายแลกเปลี่ยนกันในตลาดของชุมชนบ้านร่องเย็น ซึ่งเป็นราคาที่ทุกคนยอมรับได้ ราคาถูก ปริมาณได้มากกว่าตลาดกลางในแห่งอื่น^[27] นั้นหมายความว่าชุมชนบ้านร่องเย็นส่วนใหญ่ มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และจากการศึกษาทำให้ชุมชน บ้านร่องเย็น ได้ร่วมกันตัดสินใจใช้การท่องเที่ยวมาเป็นทางเลือกในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากภาวะที่พิจารณาว่าเป็นการลงทุนน้อย เพราะใช้ทรัพยากรของบ้านร่องเย็นที่มีอยู่แล้วมาจัดการเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนเรื่องอื่น ๆ ที่ชุมชนต้องการให้มีการพัฒนา ส่วนใหญ่มีอยู่ในแผนการพัฒนาขององค์การบริหารส่วน ตำบลทุ่งน้ำ ดังนั้น การนำการท่องเที่ยวมาใช้ในการพัฒนาชุมชน จะต้องได้รับความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเกิดผลกระทบน้อยที่สุดกับวัฒนธรรมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือสังคม อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวนั้นจะต้องใช้หลักการของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อชุมชนมองว่าเป็นเพียงอาชีพเสริม และจะต้องไม่กระทบต่อวิถีดั้งเดิมหรืออาชีพหลักของตน^[27]